

Acad. Roy. Scienc. d'Outre-Mer
Biographie Belge d'Outre-Mer,
T. IX, 2015, col. 368-371

THEUWS (*Jacques*) [pseudoniem: Bergeyck, Jac.], Missionaris (o.f.m.), Antropoloog, Letterkundige (Lommel, 15.11.1914 – Leuven, 02.10.1991). Zoon van Johannes en Van der Velden, Antonia.

Hoewel hij de zoon was van Nederlandse ouders bracht Jacques Theuws het grootste deel van zijn jeugd in België door waar hij in 1932 intrad bij de franciscanen. Hij volgde filosofie (Rekem) en theologie (Sint-Truiden) en werd op 4 augustus 1940 priester gewijd waarbij hij de kloosternaam Theodoor aannam. In 1947 behaalde hij aan de Katholieke Universiteit Leuven (KUL) de licentie Germaanse filologie met een verhandeling over de godsopvatting van de Bayombe, zoals die tot uiting kwam in het oeuvre van Leo Bittremieux. Hetzelfde jaar reisde hij voor het eerst af naar Congo: hij werd er aanvankelijk aangesteld als leraar in Katanga, een periode die afgerond werd met een verblijf aan de Witwatersrand Universiteit (Johannesburg). Vanaf 1949 werd hij als missionaris ingezet op diverse plaatsen van het gewest Bukama in het Kaminadistrict. Hij werkte onder andere in Kabondo Dianda, waar Placide Tempels zijn confrater was. Zelf ontwikkelde Theuws zich als antropoloog door uitgebreide veldstudies bij de Luba-Shankadi. Met behulp van informanten verzamelde hij er een corpus religieuze Kilubateksten, wat tot zijn doctoraat in de wijsbegeerte en letteren leidde (KUL, 1953). Met een onderbreking van zeven maanden in Oxford (oktober 1961 – april 1962) verbleef hij tot 1969 in Congo en werd er lector aan de Lovanium Universiteit (1962) en later hoogleraar in Lubumbashi (1966). Vanaf 1969 werkte hij in Canada: eerst als *visiting professor* in Calgary (Alberta) en van 1970 tot 1979 als gewoon hoogleraar aan de *University of Windsor* (Ontario). Van bij zijn terugkeer in België tot aan zijn dood verbleef hij in het franciscaner klooster te Vaalbeek (Leuven).

Veel van de religieuze Kilubateksten die het onderwerp vormden voor zijn proefschrift werden in 1954 gepubliceerd onder de titel „*Textes Luba (Katanga)*”. Theuws’ interpretatie van deze teksten kaderde in een ruimere analyse van de orale traditie en gaf hem een breder inzicht in de cultuur van de Luba. In 1962 publiceerde hij de omvangrijke studie „De Luba-mens”, een werk dat opgebouwd werd rond de existentiële componenten van het leven en de maatschappelijke organisatie. Gedetailleerd en rijk geïllustreerd aan de hand van tekstfragmenten en voorbeelden hangt de auteur een

genueanceerd beeld op van de Lubacultuur: achtereenvolgens behandelt hij gedetailleerd de thema's afstamming en geboorte, kindzorg en jeugdvorming, verloving en huwelijk, groepsorganisatie, dood en begrafenisrituelen, het rijk van geesten en goden, de wereld van de magie en de eredienst voor het opperwezen. Deze algemene benadering werd in de loop van de volgende jaren in diverse publicaties verder uitgediept. Naast zijn aandacht voor de geboorte- en de doodscultus onderzocht hij vooral ook de mondelinge literatuur. Onder de titel „*Word and World*” publiceerde hij een geannoteerde bloemlezing uit de mondelinge Lubawoordkunst. De bundel omvat diverse ritme-gebonden genres (spreekwoorden, aanroepingen, rouwliederen, lofliederen) en een selectie narratieve vormen zoals mythen, dierenverhalen en aetiologische fabels. Het grootste deel van dit materiaal gaat terug op geluidsoptnames die achteraf linguïstisch nauwkeurig getranscribeerd en genueanceerd vertaald werden. Een rijk notenapparaat ontsluit de Lubagebruiken die achter de literaire teksten schuilgaan en verduidelijkt de opvattingen over onderwerpen als vruchtbaarheid, geboorte, ziekte, kracht, dood en rouw.

De denk- en leefwereld van de Luba vormt ook de inspiratie voor diverse verhalen en romans die Theuws onder het pseudoniem Jac. Bergeyck publiceerde (in het Nederlandse Bergeyck werden zijn ouders geboren). In „Het onzekere hart” (1959) behandelt hij de thematiek van de polygamie. In een suggestieve stijl analyseert hij de problematiek van de kwade krachten die door diverse magische handelingen en rituelen gemanipuleerd worden en in een polygame huwelijkssituatie tot uiting komen. In „De levende doden” (1960) wordt de thematiek van de onzichtbare krachten gekoppeld aan de rol van de afgestorvenen die, over de dood heen, de levenden blijven volgen. De vertrouwde van de auteur met de orale genres beïnvloedde ook sterk de stijl van deze roman. In 1962 verscheen „Het levende beeld”, een roman die een jonge beeldhouwer situeert tussen de wereld van de Afrikaanse traditie en die van het christendom. Ook zijn meesterwerk „Het stigma” (1970) brengt de lezer weer in contact met de onzichtbare werkelijkheid achter de Lubagemeenschap. De onzekerheid, de angst en het getekend zijn door een labiel evenwicht tussen taboes en overtredingen bepalen de karakters van de personages. „De pofadders” (1975) speelt zich af in een stadsmilieus en brengt een vrouwelijk hoofdpersonage op het voorplan: op zoek naar meer zelfstandigheid en vrijheid wordt ook zij geconfronteerd met mysterieuze krachten die het individu ver overstijgen en het leven in een breder veld plaatsen van verleden en heden, magie en geloof, natuur en kosmos. Met „Een tuin die niet van Eden was” (1985) brengt de schrijver opnieuw aandacht op voor de geloofsproblematiek in een dynamisch veranderende wereld:

een Afrikaanse priester moet, vanuit zijn moderne levensopvatting, de dood van zijn broer proberen te verwerken. Zoals in de andere romans wordt ook in „Het orakel” (1987) het verstoorde evenwicht binnen een gemeenschap geanalyseerd. Het gezinsleven van een jong paar wordt aangetast door de opdringerige aanwezigheid van een neef die vanuit de tradities aanspraak meent te mogen maken op de vrouw. In het literaire oeuvre van Theuws wordt de Afrikaanse mens voorgesteld als een persoon die getekend wordt door zijn omgeving en zijn verleden. Onpeilbare elementen maken het individu onzeker en verward, hij ervaart zichzelf als machteloos, bedreigd, gevangen en thuisloos in een wereld die tot ontbinding overgaat. De ingrijpende impact van krachten die de waarneembare werkelijkheid overstijgen, worden in de verschillende romans genueanceerd en suggestief geëvoceerd. Vanuit zijn veldwerk als antropoloog slaagt hij er bovendien in de romanintriges telkens met behulp van talrijke antropologische gegevens levensecht uit te beelden. De auteur ontving diverse onderscheidingen, o.a. de Prijs van de *Scriptores Catholici* (1970) en de Prijs voor Letterkunde van de Vlaamse Provincies (1970-1973) voor zijn belangrijkste roman „Het stigma”.

Eretekens: Commandeur in de Kroonorde.

Bibliografie: 1. **Wetenschappelijke publicaties onder eigen naam:** *Textes Luba*. Elisabethville, CEPESI (1954). — De Luba-mens. Tervuren, Koninklijk Museum voor Midden-Afrika (1962). — (Samen met JACOBS, J. & BURSENS, H.) *De Negro-Afrikaanse mens en zijn cultuur*. Brugge, Desclée-De Brouwer (1965). — *Le Styx ambigu*. CEPESI (1968). — *Word and World*. Luba Thoughts and Literature. Bonn (1983). — (Samen met DE JONGHE, E. & VAN ZWET-DE WILDE, E. J. M.) *De mens in de internationale samenleving*. Leuven, Acco (1984). — Bijdragen in: *Civilisations* (1951), *Présence africaine* (1958), *Orientalismes pastorales* (1959), *Zaire* (1960, 1961), *Handelingen van het XXIV Vlaamse filologencongres* (1961), *Cahiers économiques et sociaux*. Lovanium (1964), *Revue du Clergé africain* (1965), *Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft* (1969), *Cultures et Développement* (1978), *Anthropos* (1978). 2. **Proza onder het pseudoniem Jac. Bergeyck:** *Het onzekere hart*. Leuven, De Clauwaert (1959). — *De levende doden*. Antwerpen-Amsterdam, De Standaard (Duitse vertaling: *Am Kongo herrschen die Toten*) (1960). — *Le masque de bois*. Doornik, Casterman (Franse vertaling van verhalen) (1960). — *Het levende beeld*. Antwerpen-Amsterdam, De Standaard (1962). — *Het stigma*. Antwerpen-Utrecht, De Standaard (1970). — *De pofadders*. Brussel, D.A.P. Reinaert (1975). — *Een tuin die niet van Eden was*. Leuven, Davidsfonds (1985). — *Het orakel*. Leuven, Davidsfonds (1987). — *Verhalen uit Kongo*. Brecht-Antwerpen, De Roerdomp (1988). Bijdragen in: *Zuiderkruis* (1957, 1959), *Band* (1957), *Dietsche Warande en Belfort* (1959). 3. **Poëzie onder eigen naam:** *Transcendental Meditations* (For Brass and Strings). Windsor, The Netherlandic Press (1982). — *Vesperaal*. Mechelen, Sint-Franciscusdrukkerij (1987). — *Les heures de Thèbes*. Paris, Editions Saint-Germain-des-Prés (1988). — *Playing the Trumpet from My Window*. Windsor, The Netherlandic Press (1989). 4. **Onuitgegeven manuscripten:** Een toevlucht van geslacht tot geslacht. Vaalbeek (1985). — *Het proefschrift*. Vaalbeek (1989).

21 september 2004.

J. Vermeulen.

Bronnen: Instituut voor Franciscane Geschiedenis, Sint-Truiden. — Dossier Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen, Brussel. — VAN HOECK, A. 1968. *De miskraam van Moederje Dipeña*. Brussel, D.A.P. Reinaert, p. 25 e.v. — HARDY, P. 1973. *Bij benadering*. Brecht-Antwerpen, De Roerdomp, deel I, pp. 29-40. — JANSSENS, M. et al. 1988. *Geboekstaafd*. Leuven, Davidsfonds, pp. 47-49. — VERMEULEN, J. 1988.

De Centraal-Afrikaanse woordkunst en de Nederlandse Afrika-literatuur. Gent, Africana Gandensia. — VERMEULEN, J. 1996. Jac. Bergeyck. Sint-Truiden, *Limburgse Monografieën* (met volledige primaire en secundaire bibliografie). — VERMEULEN, J. 1996. Uit de nalatenschap van Jac. Bergeyck. *Oostland*, **46** (129): 20-34.

Affiniteiten: in het kader van zijn proefschrift over de Nederlands-talige Afrikaliteratuur analyseerde Julien Vermeulen het literaire oeuvre van Jacques Theuws (alias Jac. Bergeyck) en plaatste het in de context van de antropologische studies die de auteur aan de Luba gewijd heeft.